

ИЗ УЖИЦА С БЛАГОМ НАРОДНЕ БАНКЕ

Тог дана, 28. новембра 1941. године, моја чета била је постројена испред Главног штаба, пред хотелом „Златибор“, у Ужицу. Главни штаб, с другом Титом, био је смештен у згради бившег суда. Још од раног јутра, тог дана, у Ужицу је било прохладно, густе, тамне облаци спуштали су се све ниже, а у поподневним часовима, кад смо стигли пред Главни штаб, у ваздуху је већ мирисало на снег.

У строју нас је било око осамдесет бораца под оружјем, углавном занатлија, који су, преко дана, радили у радионицама за потребе слободне Ужичке Републике и њене народне војске, а ноћу су, са оружјем, одлазили на борбене задатке, положаје и заседе у околини града. Често, кад би ситуација на фронту то изискивала, наша чета, која је била у саставу гласовитог Радничког батаљона, упућивана је на разним одсечима фронта према Немцима, као у борби на Карану и Косјерићу, где је, међу првима, упадала у та места и ослобађала их од непријатеља.

Тог поподнева, 28. новембра, стајали су у строју у очекивању да пристигну и друге чете Радничког батаљона, јер је предстојао покрет. Покрет друкчији од ранијих маршева и акција, о коме се није много говорило и о коме се није ништа знало. Знало се само то, а и у граду се о томе причало, да је војна ситуација крајње озбиљна, да јаке немачке моторизоване снаге надиру према Ужицу од Ваљева и Бајине Баште и да Република напреже, за одбрану, своје последње резерве. Неке установе у граду припремале су ее за евакуацију. Није било панике, али озбиљност тренутка огледала се на свим лицима. Док смо стајали у сиротињу, знали смо да ће за који час наш батаљон кренути у еусрет непријатељу, али у ком правцу, на који део фронта — то нисмо знали.

Недалеко од нашег строја, на тротоару, два друга у униформама шетала се горе доле, у озбиљном разговору. Једног од них сам познавао. Био је млад и висок, мршав, плав, повијен у стасу, с титовком на глави, у жутиим чизмама. У Ужицу, мало ко га од бораца није познавао: био је то Слободан Пенезић Крцун. Онај друш нооно је плаву униформу, у телу је био пунији; а растом нижи од Крцуна, средовечног али енергичног изгледа, црта 11 покрета, на глави је имао шубару са равном горњом површином,

на ногама чизме, о пасу пиштољ са опасачем, а преко груди каишеве са гајтаном.

Стројем се пренесе шапат: то је Врховни командант, друг Тито.

Онај у жутим чизмама, Крцун, одједном се окренуо према нашем строју, позва комесара чете друга Весу Станковића и гласно му заповеди да му пошаље из строја два поуздана борца, члана Партије. Комесар Веса пређе очима дуж строја, па издвоји мене и Милорада Благојевића, кројачког радника из Пилице код Бажине Баште.

Нас двојица ее упутисмо према другом Крцуну, који се одвоји мало од Врховног комаиданта, приђе нам сасвим близу и показује руком на два камиона, паркирана испод малог парка код чееме. Шофери су већ седели за воланом. Нареди нам да те камионе, са товаром, спроведемо до Чајетине, где треба да се јавимо коман-данту места другу Добрилу Петровићу, који ће нам одредити шта даље треба да радимо.

Крцун нам затим показује петорицу другова, младића, који су, обучени у нове лепе униформе, без пушака, углавном са пиштољима о појасу, стајали у близини камиона, код парка. Рече нам да узмемо собом и ту петорицу, као појачање, и да строго пазимо на камионе еа товаром, да у случају четничког напада морамо пре изгинути него дозволити да им камиони падну у руке.

У групи младића, које смо сместили у камионе, познавао сам једино Чеду Јевтовића, студента из Ужица, а успут сам међу њима познао и Јурицу Рибара, брата Лолиног. Дотле, сва петорица су радила у Агитпропу у слободном Ужицу.

Кренули смо одмах. Растанак са четом и друговима из Радничког батаљона био је утолико болнији што нисмо имали времена ни да се, при растанку, испоздрављамо. Остали су у строју, испред Главног штаба, и док су камиони пролазили, бацио сам на њих још један поглед а да тог часа нисам ни слутио да ће за који час, непосредно по нашем одласку, кренути на свој последњи марш, да би већ сутрадан готово сви изгинули у крвавој легендарној борби на Кадињачи.

Пробијајући се камионима, дупке натовареним неким дрвеним сандуцима, према Чајетини, претицали смо успут кола са воловском запрегом, која је из Ужица пребацивала ствари у још слободну позадину. Осећали смо да нам је поверен веома важан товар, али још нисмо знали шта је у тим сандуцима. По тежини, дало би се закључити да се радило о муницији.

У Чајетину смо стигли предвече. Командант места, Добрило Петровић, очигледно је био упућен у тајну нашег товара, јер нам издаде наредбу да са камионима продужимо за Палисад и да сандуке истоваримо и сместимо у подруму виле београдског адвоката Аце Павловића.

Још исте вечери стигли смо пред Павловићеву вилу, где смо затекли само чувара куће, једног постаријег човека, с једним дететом. Приликом ношења сандука у подрум, приметили смо да су веома тешки, а по звекету, какав даје сребрни новац, открили да су сандуци напуњени новцем. Ствар се разјаснила: био је то новац [федратне Народне банке, који је чуван у трезорима у Ужицу. У Ужичкој Републици наша власт га је користила за куповину намирница и за плаћање радника и службеника, за потребе револуционарне народне борбе. Мени и Милораду Благојевићу стављено је у задатак да то велимо блаш, које је припадало народу, склонимо на сигурно место, да не би пало у руке непријатељу који се застрашујућом аилом устремио на нашу слободну територију.

Празне камионе, према упутству, вратили смо одмах у Ужиде.

Пошто је чувар виле, наизглед доброћудни чича, показивао сумњиву радозналост за садржину сандука, били смо присиљени да му ограничимо кретање и да га држимо изолованог у једном собичку, у углу подрума. Каоније се показало да та опрезност није била потребна, јер је стари био добар човек и партиота, а уз то му је и старији син био партизански борац у Златиборској чети.

Те вечери зима је врашки стетла. Док смо у вили чекали на даља наређења, касно увече стиже група другова и другарица, међу којима Митар Бакић, Спасенија Бабовић и Љубинка Милосављевић. Преноћили су с нама, а сутрадан изјутра друг Бакић се запутио журно у Ужице.

До подне, у очекивању неке наредбе, посматрали смо како на Палисад пристижу тешки рањеници из ужичке болнице, како се колоне жена, деце и људи, повлачећи се пред Немцима, по зими, у збрци, крећу даље, у неизвесност. За кратко време направи се велика гужва. Иако се рачунало да Немци неће покушати пробој према Златибору, са Палисада такође поче евакуација. Из Кремића кафане евакуисали су штампарију, која је раније била ту пребачена, а и тежи рањеници стављени су у даљи покрет.

Нетде око подне из Ужица стиже друг Бакић. Он је, изгледа, био задужен за евакуацију, јер нам издаде прецизну наредбу сандуке са новцем морамо поново натоварити у камионе, које су враћени из Ужица, па кренути према Боровој Глави, где ћемо, уз пут, на неком погодном, скровитом месту, закопати у земљу блато Народне банке. По току и емислу наредбе, осетили смо да се над Републиком надвила страшна опасност.

Пре полаока, прикупили смо нешто алата — лопата, мотика, будака. Као да се све заверило против нас, успут нас је пратила јака суснежица, земља се почела смрзавати, а хладноћа се увлачила под кожу. Немачки авиони су нас надлетали, а воловска кола, натоварена шећером, одећом и другим стварима из ужичких магацина, спречавала су нам брже кретање.

Иопод Борове Главе, код меета званог Локина ћупрња, терен нам се учинио погодан, па сиђосмо до Рзава и дадо-смо се на копање рупа. Зима је све више стезала, али од брзог копања поче нас и зној пробијати. Нисмо, међутим, стигли да иокопамо већу јаму, јер од Златибора, одједном почеше да праште митраљески рафали, Тај прасак нас испуни језом. Знали смо: Ужице је пало, а немачка моторизација, тутњећи, граби према Златибору. Наши се још боре, повлаче се, јер рафали су све ближи и гласнији. Чини се да су нам већ за леђима.

Не преостаде нам ништа друго него да прекинемо са копањем и да затрпамо у земљу онолико сандука колико је могло стати у ископану јаму. Отприлике, половину целокупне количине. Са остатком, преморени, кренуомо, на врат на нос, преко Борове Главе, стално праћени злосутном паљбом, са авионима изнад главе.

До села Драглице некако смо догурали читави, али даље нисмо могли, јер према Санцаку није више било пута за камионе. Видимо, Немци су нам већ за петама, још их не видимо, али мотори ове јаче брекћу, ватра се појачава и зрна већ прокају у близини. Пут је закрчен избеглицама, Задатак међутим, морамо извршити. Није било друге, већ гомиле и групе људи, што су бежећи пред немачким колонама, хитали према Увцу упрегосмо, по свакоме на леђа сандук са новцем. Ако не можемо камионима, носићемо на леђима. Под теретом тешког сребра, и са душом у носу, грабили омо низ стрмину, да се пре Немаца дочепамо санцачке територије.

Али, узалуд, митраљеска зрна нае етигоше. Немачке моторизоване претходнице избише поврх нас и засуше нас ватреним сноповима. У паничној трци, хватајући заклоне и мртве углове, људи почеше да бацају сандуке и да спасавају главе. За људима је праштало, свуда око ушију фијукало, па се ред више није могао успоставити.

Преко Увца, у Санцак, успели смо да пренесемо само неколико џакова папирнатог новца. Побацани и попуцали сандуци, око којих су прштали меци мешајући се са сребром Народне банке, остадоше разасути по низбрдици, иза нас.

У Санцак Немци нису прелазили. Тада још ниомо знали да од Увца почиње италијанска окупациона зона.

Сутрадан, у селу Радоињи предали смо санцачкој команди џакове са парама Народне банке.

Прелазећи преко Увца, видели смо да је мост већ био запаљен. Иза нас је остала Ужичка Република. Пред надмоћном бруталном силом она је пала, али наша борба није угашена. Без предаха, она је настављена у из дана у дан. Већ у Радоињи формирали смо, од избеглица из Ужица, прву српску чету, која је ускоро ушла у Ужички батаљон.

Овај прослављени батаљон вратио се убрзо из Санцака и под непрестаном борбом на домак Ужицу, показујући изнова Немцима да смо још ту и да ће још дуго имати посла с нама. Првот марта наредне године, само три мееца по напуштању Ужичке Републике, батаљон је у Чајничу ушао у састав Друге пролетерске бригаде као Четврти ужички батаљон.

Тога дана, ми Ужичани стајали смо поново постројени на Тргу пред хотелом у Чајничу. И поново, као у Ужицу 28. новембра 1941. испред хотела „Златибор“, сада су у Чајничу, испред нашег ужичкот строја били Врховни командант друг Тито и друг Крцун.

(„Вести“, Титово Ужице, 1. октобар 1976).

Остоја КОВАЧЕВИЋ